

Zomite thukhenna " Kam Hau Upadi " (၁၉၂၅) / Law 1925.

KHAMTUNG ZOMITE' THU KHENNA
KAM HAU UPADI

NGEINA LAIBU

(Chin's Rules)

Thu masa:

Khamtungah Maangkaang kumpi hong kahtoh ma in Sukte ukpipa Khan Thuam' tapa Kam Hau khan lai-in, Tedim leitang khempeuh hong ngah khin a, ama uk sungah thusia thupha a om ciangin thukhen ding Tedim khua panin

- (1) Pauvum, Sukte.
- (2) Khoilam, Hatzaw.
- (3) Maanggin, Hatlang, (4) Kim Thuam, Zillom.
- (5) Pau-am, Samte.
- (6) Cinkim, Samte.
- (7) Telkhaat, Hatzaw, hih teng tawh vaihawmin hih laibu sunga bangin thukhenna hong bawl uh hi.

Tua nung sang Tedim gam sungah thusia lasia hong om ciangin hih laibu sung a bangin thukhenna nei uh hi. Tua bangin nidang lai-in thukhenna a na om hangin a laibu-in na omlo hi.

Tua a hih manin **THUKHENA NGEINA** a om bangbangin hih laibu a simte in, Aw, nidanglai a "ZOMITE' THUKHENNA" hih bang a na hi ta ve maw ci a a theih nading deihna tawh hih laibu hong kibawl a hi hi.

Tua banah khamtung mi khempeuh in Khamtung Zomi, Hausa, Ukpi-te in, thukhenna ngeinate thei leh a kuama peuh in mawhna khialhna nei ngamlo ding hi ci-in ngaihsutna nei ka hih manin hih laibu kong gelh hi.

Laibu gelh kum:

1925

Laibu gelhpa:

Sd-/Pilot:

1.Thu neite' zuih ding thu:

- (a) Thu neite peuhmah in hausate kiangah thu khat peuh a kohciangun, hausua upate' mai-ah zu phel khaat tuak lup masa ding uh hi.
- (b) Tedim mi peuhmah khat leh khat thu kingeih a, Hausa upa kiang hong tut ma-un amau leh amau a kilemsa thute a hih leh hausate' kiangah tun thei nawnlo ding hi. Tua bangin a tut hangin thu suak thei nawnlo ding hi.

2.Logam thu:

- (a) Leitang thak khawh nailoh mi khat leh khat a kituh leh, Hausa upa in a kikimin hawm sak ding hi. Tua ciangin a ki tuhte lungkim lo-in, Hausate' thu a nial vua leh a nihun a lo uh taanin midangte kipiak sak ding hi.
- (b) Mi khat peuh lo ki tuh a hausua upa in na khawl dih un cinapi khawl nuamlo a a khawh teitei leh, hausua upa in thu a khen ciangin a khawh nasa atan leh thaman loh lo ding hi.
- (c) Lo hawmna sa khat leh khat gi kituh a, Gisuang bot a a gi a khin leh, Hausa upa in a khinpa vok tuk 4 khat leh zu phel khat gam a, hausua leh a gente in ne hi. Tua ciangin a lo gi a ngeina bangin phut kik hi.
- (d) Lo neite in hoih tak a sialdai akaih, min honsak a, gan khat peuh in lo sung a an a nek leh a an bei zahzah leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau-in seh thum suah seh khat tekin hawm ding uh hi.

3.Sing leh gua thu

- (a) Lo lai-ah lo neite in mim leh taang dep a a hawi sing deihtak peuh mah, midangte in phuk a a suih leh vok tuk 3 leh zu phelkhat liau a, seh thum suah seh khat, lo neipa in inn sian, seh khat a gente in hawm ding uh hi.
- (b) Dai gei a sing halh a ki guk sak a om leh, vok tuk thum khat leh zu phel khat liau a, a vok leh a zu hausate in ne hi. Tua ciangin a sing guk teng a neipa piakik sak hi.
- (C) Lo sung a hi zongin gam lak a hi zongin, haikung a phuk a om leh vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau a, Hausa leh a gen te'n ne uh hi.

Singno deihtaak khat peuh lo lai hi leh huang sung hi leh a ki suksiatsakte, vok gual khat leh zu phel khat liau a, a vok singno nei te'n tang hi.

- (d) Khuamual a hi zongin han a hi zongin a ki gelhsa lai a susia a om leh, a susiate a cialna a bei zah alang liau uh a, inn sian vok tuk 3 khat, a gente ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.

- (e) Lo hawm nai lohna a gua po pen, min hah a, lo hawm ciangin a hahpa in tua lo a ngah kei leh a hahpa in a ahhsa teng phukin a po thak teng loneipa /lo ngahpa in ngak ding hi.
- (f) Inn gua ahi zongin gamgua ahi zongin, a gua hahna min a suksiatsak leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, seh thum suah seh khat thu neipa in seh khat inn sian, seh khat a gente in hawm ding hi.
- (g) Guaduai susiate vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, seh thum suah seh khat a nei pan seh khat inn sian, seh khat a gen te'n hawm uh hi.
- (h) Mi khat in gua suan a, mi khat peuh in tua gua a bawh khat sak leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, seh thum suah seh khat a nei pan tangin, seh khat inn sian, seh khat a gen te'n hawm uh hi.

4.Gan annekna thu:

- (a) Sial, Bawng, Lawi, Sakol, tua teng May – June kha dong ciang kicing ciat ding hi. Tua sung tengin cing nuam lo a mi' an anek sak leh, gan khat tungah vok tuk 3 khat leh
- (b) Zu phel khat liau a, a lang tuakin lo neipa leh ukpipa in hawm sak hi.
- (c) Sialtal sang li neisa leh, sialpi no nei a no inn nuai-ah om a, a pi vai a kuan ciang, mi lo a an a nek leh bangmah thu suak theilo hi.
- (d) Khuakim a sial tual lo kho te'n a kim kot a dai a kaih kei a, gan in an anek sak leh, bangmah thu omlo hi.
- (e) Huan sung an po zawh, vok a hi a kel a hi zongin ta a, an a nek a a huan neipa in a den lup khak leh a gan lang hawm ding a, agan man lohin a nek man liau saklo ding hi.

5.Thang bawlna thu:

- (a) Inn a ki khawi gan phakna sungah, Gumto thangsiah a om a, gan khat peuhpeuh kia-in a awk leh a gan bangbangin loh ding a, zu phel khat zong liau hi. Tua zu pen hausate in ne hi.
- (b) Gan khawk pua, gam lapi panin ganhingte kia a gan a awkte thang neite in a gan a lang man ne-in, a gan man a lang leh zu phel khat liau hi. Hausa leh a gen te'n tua zu ne hi.
- (c) Gumthang, pialthang, singluang thangah mi khat peuh a awk a, a sih leh sialpi khat kawsah satin inn sian vok tuk 3 khat, a gente' adingin vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (d) Gum thang a a awk a tuakte in a thang neite a koh ciangin, a koh manin a liang khat tang hi.
- (e) Thang a sa awk a tuak te'n, a thang neite ko lo a a sut leh Guta suak hi.
- (f) Ngal, vom, sazuk tua teng a sa a late, vok tuk thum 5 leh zu phel khat liau a, thang nei te'n vok tuk 3, inn sian vok tuk 3, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.
- (g) Sakuh, sakhi, sathak, tua teng sa alate, vok tuk 3 leh zu phel khat liau a, thang nei te'n vok tuk 3 khat, inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

6.Khutkhial thu

- (a) Mi' sihna ciatciat kibang lo hi. Sa sa a kikap kha, sakappa' thautang paisuak kha, thau bawl a khahsuah kha, khat leh khat kibuan a kamsiatna tawh a si, suangtum lawn a asi, tua bang teng a site khutkhial a hih manin, lawi 5 leh vok tuk 4 khat zu phel khat tawh liau a, lawi khat inn sian, vok tuk 4 khat leh zu phel khat agen te'n hawm a, a dang teng a liam te'n tang hi.
- (b) Sial, bawng, lawi, sakol,kel, ui, tua teng lo lai ta a hi zongin, gam lakah a hih zongin, min sa sa-in a kap lup leh, a pha ciacia-in loh kik hi.
- (c) Mit ki sukhial, khe ki sukhial, khut ki sukhial, bil ki sukhial, nak kisu khial, muk ki sukhial a melsia a mittaw khelbaite khut khial a hih ciangin sial zabo khat liau a, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' adingin vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (d) Ki khat sihna, zu nunna, sivuina lampi ahi zongin mei-ek leengin, inn a kat sak leh, zu phel khatin siatvat hi.
- (e) Zununna a hi zongin, nopna dahnate-ah, zu nek, sa nekna a a kikawm belte, lungham thangsia a a ki tamsakte in a bel bangbang leh zu phel khat liau hi. A zu haus a gen te'n ne hi.
- (f) Bel kawm a, anhuanna, sa huannate a ki siat sak leh, a bellman zahzah leh zu phel khat liau aa zu hausate in ne hi.
- (g) Zununna a hi zongin, sa nekna peuh mahah, bel kikawmin hehna omlo pi-in a ki khuai khak leh bangmah thu omlo hi.
- (h) Mi khat in sakol sap kawm a, a sih leh sakol man zahzahin loh hi. A hi zongin bang zah, bang zah hi ta leh a sap a hih nak leh, sakol lang man bek loh hi.

7.Meihal thu:

- (a) Mi khat in gamlak, lo, sing, gua a hi a, an a hi zongin, deih theih peuh mah March kha detma-in, kem ding a tua kha det ma-in kemlo-in a kat leh, bangmah thu omlo hi.
- (b) March kha det ma-in gam hal om a lo a kat leh a maang ni khat tomsak hi.
- (c) Sing, bi, gua, tua teng a kat leh, aman zahzah loh hi. Bang hang hiam cih leh tuate a tai thei hilo hi.
- (d) Mi khat in mun khatah gam kihal a, ki pehpeh a, mi a kang zongin inn a kang zongin a tuam a kihal hi kei peuh leh bangmah thu omlo hi.
- (e) Mi khat in gitloh tumin, inn halsak a, a inn akat tum leh a inn man zah lohin, innsian vok tuk 4 khat leh zu phel khat liausak hi.
- (f) A inn kang a ki phelh zawh a, inn tawm bek a kat leh a hal te'n, sial za bo khat tawh, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (g) Khualzin hi a, gam vak a hi zongin, mi' inn tungin dangka, tau bel, khi, zamte pua-in, tuate tawh a kat kawm khak leh bangmah thu omlo hi.

(h) Mi khat peuh mah in gitloh tumin, mi' buk khat peuh a halsak leh a tung a inn katna tawh ki bangin liau hi.

8. Dawitanna a Zehphitna thu:

- (a) Pusa dawi zehphitte vok tuk 4 khat leh zu phelkhat liau hi.
- (b) Vok zehphitte vok gual 3 leh zu phel khat liau hi.
- (c) A dawi zehphitna a zehphitte a gawh ciacia a lang leh zu phel khat liau hi.
- (d) Tualbawlna-ah sialin bawl a ui-in a bawl zongin, KAMHAU' uk sungah kitang lo hi. Uk pua peuh mah in ong phit leh a gawh ciacia hong loh hi.
- (e) Dawitanna-ah sawl a ki ban kei leh thusuak lo hi.

9. Guktakna thu

- (a) Guta peuh mah bangbang hi leh a neipa in a guk laitak a amat leh, a guk bangbang lakikin, innsian vok tuk 3 khat a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (b) Mi hat peuh in sial, bawng, lawi, sakol kel a kipan ganhing khat peuhpeuh gu a, go a, zuak a hi zongin, a guk ciacia khat, inn sian zong a guk ciacia khat, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (c) Mi khat in a ma sial lopi man a, a bil a at sak leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, seh thum suah seh khat sial nei pa'n, seh khat inn sian, seh khat a gen te'n ngah hi.
- (d) Mi khatpeuh in ama sial lopi long a awhsak leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (e) Mi khat in vok khat a guk leh a vok ciacia-in kha kik a, a guk tawh vok 2, inn sian vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (f) Mi khat in zawngeu khat a guk leh vok gual 2 leh zu phel khat liau a, a zawngeu piakik sak hi. Zawngeu neipa in vok gual 2 tang hi.
- (g) Mi khat in huang sung luhin ak aguk leh, vok tuk 3 leh zu phel khat liau a, ak neipa in tuk 3 khat, innsian khat, a gen te'n tuk 3 khatleh zu phel khat hawmin a ak ki lehkik saklo hi.
- (h) Mi khat in huang sung luhin aktui a guk bek leh zong a tung a mah bangin liau hi. + Naupang kum 7 nuaisiah in, ak, a hi zongin, aktui a hi zongin, na khat peuhpeuh a guk hangin thu suak theilo hi.
- (9) a peuhmah ahawmte' thu ngai lo a, a gu a om leh hauspa in vok tuk thum khat leh zu phel khat gam hi.
 - (a) Mi khat in mun khat a sa a koih a guksak a om leh vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau a, thu neipa tuk 3 khat, inn sian tuk 3 khat, a gen te'n tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.
 - (b) Inn sung a sa kikoih a gute vok tuk 3 nga leh, zu phel khat liau a, sa nei pan vok tuk 3 thum, inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

- (c) Mi khat in vaimim, kawlmim, taang, kawkai, hakai, simmai, ga, bal, be, leh nek theih peuh mah a gute, in a zah nihin loh a aguk tawh a zahnih pha hi. Inn sian vok tuk 3 khat, a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat ki liausak hi.
- (d) Khualzin gamvak gilkial khat in kawltu khat khiak a akhamval a apuak, a pah leh vok gual khat liau a, a nei te'n tang hi.
- (e) Kawl mimitu khiak a agui lo bukah a koih leh thusuak lo hi.
- (f) Kawltu, sahawk, mai, nahtang, siing, cihte a gu a om leh vok gual 2 leh zu phel khat liau a, vok gual nih a nei te'n tangin zu phel khat a gen te'n ne hi.
- (g) Upa khualzin gamvak a gilkial te'n, a nek leh bangmah thu omlo hi. Ahi zongin seng leh bawmin pua theilo ding hi.
- (h) Dangka gukna thu panin, bang zah bang zah agu zongin, a guk zahzah a zah kkhat awh loh kik ding hi. Inn sian leh a gente' ading anuai abang a hi hi.
- (i) Dangka pek khat pan 20 ciang aguk leh, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi Dangka 50 pan 100 ciang a guk leh inn sian vok tuk 4 khat, a gente' ading vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau hi.
- (j) Huang sung inn sungah, puanza, puanten, puanak, dial, nik, lukham, za-ip, kawnggak, lukham, puan a min piang peuhmah a gute in, a guk zahzah a man zahnih lohin, a inn sung lut man vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau hi. Tua sung panin hausa leh a gen te'n hawmin thu nei pan vok tuk 3 khat tang hi.
- (10) Taibel, zam, dakbu, daktal, saiha, tua teng a gute in, aman zah tuatin, aman zah nih leh inn sian aman zah khat tawh a gente' ading vok tuk 4 khatleh zu phel khat liau hi. A man zah nih thu neipa in tang hi.
- (11) Khi thu panin bang khi bang khi hi mah ta leh, a gu a om leh a tung a mah bangin akhi bangin liau hi.
- (12) Mi' ngawng a awh kim lai a sut agu a om leh, Ukpipa in vok tuk 3 thum atuamin gam dinga, ukpipa in tang ding hi. Khineite'ading in atung a tau bel thu mah bangin ki khensak ding hi.
- (13) Bi, a gute a bi guk cia mahin loh a, zu phel khat liau hi.
- (14) zu phel khat Hanah a hi a khuamualah a hi zongin dial kikhai agute vok tuk 3 liau a Hausa leh a gente' in ne hi.
- (15) Akgia sawnkai song tung a suan leh vaphual mul inn asuan a gu a om leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, hausa leh a gen te'n ne uh hi.
- (16) Huang sung hi ta leh lo sung hi ta leh, singno deihtak peuh mah a susia a om leh vok gual khat leh zu phel khat liau a, hausa leh a gen te'n ne uh hi.
- (17) Inngua ahi zongin, gam gua a hi zongin a hahsa peuh mah gu a Gua pum 10 nuaisiah a gu te'n, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, gua nei pan, seh thum suah seh khat, inn sian seh khat, a gen te'n, seh khat leh zu phel khat hawm uh hi..

(18) Gua pum 10 tung siah a gu a om leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, Gua nei te'n seh thum suah seh khat, inn sian seh khat, a gen te'n seh khat leh zu phel khat hawm uh hi. A gua pen a neite in tang hi.

(19) Guahed bawlsa tang 100 tung siah a gu a om leh, vok tuk 3 thum leh, zu phel khat liau a, Thu neipan vok tuk 3 khat, inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(20) Mi khat in ngawi a kia ngasa a lak leh, vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau a, ngawi neipa in tuk 3 khat, inn sian tuk 3 khat, a gen te'n tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(21) Ngawi li a kisim sakte, sial za bo khat, inn sian vok tuk 3 khat, a gente'n vok tuk 3 khat, liau a a sial ngawi neipa in tang hi.

(22) Mi khat in khuai ken a guk leh khuai tawi a man zah tuatin haus a leh a gen te'n hawm uh hi.

10. Thu-imte:

Mi' kiat suah van khat peuh mu te'n haus a upate' kiangah ko ding hi. Ko lo a a imcip leh guta suak ding hi.

(1) Sial, Lawi, bawng, sakol, kel, tua teng kenkia om a a mu a om leh, a neite dong masa lo a a sa a lak leh a gan man alang lohin, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.

(2) Khua sung dai kawm a ak, a denglum a om a, a sa a nek leh vok gualno 2 leh zu phel khat liau a, a vok gualno ak nei te'n tang hi. (A deng lum khate in deng lum kha ing, ci a tua aksi a neite a piak kik leh thu om theilo hi.)

Gam sa liang leh inn saliang imte a nuai a ki gelh bangin liau uh hi.

(3) Sakuh, sakhi, sathak, saza, sazuk, tua teng liang a imte, liang khat tungah pek 6 tek liau hi.

(4) Tungsial, zaangsial, ngal, vom, tua teng liang a imte, liangkhat tungah, pek 6 tek mah liau hi.

(5) Sial, lawi, bawng, sakol, tua teng liang a imte liangkhat tungah pek 6 tek mah liau hi.

(6) Vok leh kel liang a imte liang khat tungah pek 3 tek mah liau hi.

(7) Ci siah peuhmah a imte, liang khat tungah, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.

11. Mindaina thu:

(1) Mi khat peuh in, mi khat, mindai hen cihna tawh lai sung ahi zongin, kamin a hi zongin, gensia-in zum na'ng dai na'ng, a thu om lopi a om a bawl leh a gente vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau a, thu nei pa'n tuk 3 khat, inn sian tuk 3 khat, a gen te'n tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(a) Mi khat in kauneipa/nu khat kiangah, "nang kau nei nu/pa," a cih leh lawi 8 leh zu phel khat liau a, thunei te'n lawi 5 tangin inn sian lawi 2, a gen te'n lawi 1, leh zu phel khat hawm uh hi.

(b) Mi khat in kau neite' kiangah, "kaunei aw," ci a a ko leh, vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau a, vok leh a zu teng hausate in ne uh hi.(1st.Kau nei leh kau neilo a kitot a, kau nei pan kau nei lopa' heh

nang a a tot masak a nang kauneipa a cih leh bangmah thu omlo hi. Numei tawh kipai kanin, innkuan kamkum a, kau nei hi ci a agente bangmah thu omlo hi.)

(2) Mi khat in mikhat dangka a hi zongin, van khat peuh a hi zongin aguk lohpi gu hi ci a suatkialh khak leh a nuai a bangin thu kikhen hi.

Sial, lawi, bawng, sakol, zam, khibah, dakbu, dangka 50/- tungsiah gu hi ci a a ki suankhialte vok tuk 3 thumleh zu phel khatliau a, thu neipa in vok tuk 3 khat, inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(3) Dangka 50 nuaisiah leh van manpha kholote, gu hi ci a aki suankhialte vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, hausa leh a gente in ne uh hi.

(4) Mi khat in mi khat' sulu lopi a su lu hi ci a asuan khialh leh, vok tuk 3 thum khat leh zu phel khat tawh, sum a khap leh a khap zah tawh liau hi. Vok tuk 3 khat thu nei pa in, tuk 3 khat inn sian, a gente' ading tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.

a. Sai, zaangsial, ngal, sa khempeuh gam sung panin man a, kithang zonapi, nangmat hilo hi keima mat hi, a cite vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau a, hausa leh a gen te'n ne uh hi.

b. Hausa sawl a upa sawltak vakte, khua sung nautaang te'n a thu gen lo-in vel a akosiate in, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, a vok leh a zu teng hausa upa in ne hi.

c. Suan khialhna thu a hi zongin a dang thu ahi zongin Hausa upa' mai-ah sum a ki khap uh leh, amawh pan mawhna angeina bangbangin liau ding a, a sum a kikhapna pan a ki khapna zahzah uh liau ding hi.

d. Sum a ki khapna uh panin inn sian leh a gente' a dingin a nuai a bangin liau ding hi.

(i) Sum a kikhapna dangka 50 nuaisiah a hih leh, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' adingin vok tuk 3 khat leh zu phel kkhat a hi hi.

(ii) Sum akikhapna dangka 50 tungsiah ahihleh, inn sian vok tuk 4 khat leh a gente' adingin vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau hi.

12. Nupa kimakna thu:

(1) Numei khatleh pasal khat ki tengin a kilak ciangin, a la te'n A Pasal in deih nawn lo-in a mak nop leh ma thei hi. A hi zongin thaman mo liah man, sa seng puak man bangmah la kik theilo hi.

(a) Numei in deih lo-in a mak nop leh ama thu a hi hi. A hi zongin pasal te'n thaman Ks.4/ pia napi, a numei te'n sa a puak kei a leh, thaman leh mo liah man pasal te'n pia kik ding hi.

(2) Pasal khat in numei khat a tenpihsa, a numei in mawhna neilo napi ta neih lohna hang lel a a mak leh, vok tuk 4 khatin kha a, inn sian vok tuk 3 khat, a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi. (Numei' mawhna om a a mak a hih leh thu suak theilo hi)

(3) Pasal khat in a leisa a zi lungkim lo a amak leh bangmah thu om theilo hi. A hi zongin numei man ki leh kik thei nawnlo ding hi.

Pasal in ngai napi a a zi in deih lo a a ciah leh, pasal te'n a man a piak sa teng lakik thei hi.

(4) Pasal khat in numei khat tenpihin ta nei a a nei kei zongin, a pasalte' innah a zi a sih leh, a lak a numei' man a kiciamna zahzah a lang pia hi.

Pasal khat in numei khat tawh kitenga tapasal a neih zagh ciangin, a man pia nai lo a a pasal site, a nu in a ta a ngak leh, a man a nget zahzah pia hi. (A nu in a ta ngak lo-in a ciah leh, a numei' man a piak zagh leh a pasal te'n ngen kik theilo hi. A piak nai kei leh numei' nung lam te'n ngen kik theilo hi.

(a) Pasal khat in numei tawh mawhin a gai ciangin, a tenpih nop kei leh vok tuk 3 sagih leh uipi khat leh zu phel khat liau a, a gai te'n vok tuk 3 nga tangin, inn sian tuk 3 khat, a gen te'n tuk 3 khat lah zu phel khat hawm uh hi.

(b) Numei hong gai a hong suah ciangin a pa te'n a deih kik leh a vak man ding sial zabo khat pia a, a nau la thei hi.

(c) A gai sakpa in vok tuk 3 sagih a liauma-in, a gai nu suakin a gai nu si leh, a gaisakpa lawi 8 leh zu phel khat liau a, a gai te'n lawi 5 tangin, inn sian lawi 2, a gen te'n lawi khat leh zu phel khat hawm uh hi. (A gaisakpa in vok tuk 3 sagih a liau khit ciangin, a gai nu a ta suakin a sihpih hangin bangmah thu omlo hi.

13. Zi kisut thu:

(1) Pasal khatin a dang pasal khat' zi khumsak a, a luk zagh a apasal in a mak leh, akhumpa lawi 8 leh zu phel 1 liau dinga, atuamin vok tuk 3 khat go masa hi. Thu nei pan lawi 5 inn sian lawi 2, a gente' ading lawi 1 leh zu phel khat hawm uh hi.

(2) (a) A pasal in a zi amak ngam kei leh, akhumpa lawi 4, leh vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau a, thu neipa in lawi 3, inn sian lawi 1, a gen te'n vok tuk 4 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(3) (b) Pasal' khat zi a dang khat in asuh leh, lawi 8 leh vok tuk 3 khat tawh zu phel khat tawh liau a, thu nei pan lawi 5, inn sian lawi 2, a gen te'n lawi 1 leh zu phel khat hawm uh hi.(Thu neipa in a zi leina a zi' man teng lakik thei hi.)

(4) Tangval khat leh nungak khat kingai-in kiteng ding ci-in nakpi-in kiciamin adang tangval khat in a hek khat a, a lawmnu in ngai zagh a a hekpa tawh a ki ten leh, a numei zuau manin sial zabo khat, leh a gente' a ding vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.(A hekpa in a ahek hangin kiteng kei peuh leh bangmah thu suak lo hi.)

14. Pasal te'n numeite a utlopi a a buanna:

(1) Lampi hi ta leh gamlak hi ta leh, khua sung hi ta leh-ah, nungak, meigong, nupi, numei khat peuhpeuh ut lopi a a buan a om leh, a nuai a ki gelh bangin aliau hi.

- (a) Pasal khatpeuh in numei khatpeuh mawhpih nuam a ut lopi a buan leh, a buanpa sialpi khat leh inn sian vok tuk 4 khat leh a gente' ading vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.
- (b) Pasal khat in pasalnei lai nupi khat ut lopi a a buan leh, lawi 8 leh zu phel khat liau a, thu neipa in lawi 5, inn sian lawi 2, a gen te'n lawi 1 leh zu phel khat hawm uh hi.
- (2) Pasal khat in meigong ta ngak nupi khat khumin a luk zawh leh, tua numei' nu lungkim lo-in haus a koh leh a khumpa lawi 8 leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi. Inn sian lawi 2, a gen te'n lawi 1, leh zu phel khat hawm uh hi.
- (3) Pasal khat pai-in numei pasalnei sa khat' nawi meek a hi zongin, a kam tawh tep a hi zongin a hih leh, vok tuk 3 sagih leh uipi khat leh zu phelkhat liau hi. Inn sianin uipi khat leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat, thunei te'n vok tuk 3 nga tang hi.

15. Mihing'tung a kisuamna thu:

- (1) Mi khat in adang mi khat tumin thau a hi a, hiam a hi a, sing khuah suangtum tawh ahi zongin, a thatpa lawi 11 tawh, tualsiatna tawh zu phel khat liau a, a masa penin vok tuk 4 khat go a, inn sian lawi 2, a gente' ading lawi khat leh zu phel khat, a si te'n lawi 8 tang hi.
- (2) Mi khat in mi' paina lampi-ah mi sun hen ci-in so dawhin mi khat sunin a sih leh a tunga ki gensa bangin liau hi.
- (3) Mi khat in midang khat mudahin bum a hi zongin, zatui pia ahi zongin, a sih leh a si te'n aman takpi a hihna tetci a neih nak uh leh,
- (1) Mi khat tung' lawi 8 leh zu phel khat liau a, a si te'n lawi 5 tangin, inn sian lawi 2 a gen te'n lawi 1 leh zu phel khat hawm uh hi.
- (5) Numei gaite in a sung a apai a nau si hen ci-in zatui a hi zongin, hih theihna khat peuhpeuh tawh hih a ata a sih leh, lawi 8 leh zu phel khat liau hi.
- (6) Mi khat in mi khat thah sawmin thau a hi zongin, hiam a hi zongin, singkhuah suangtum a hi zongin tuate tawh hih a a sih loh hangin, mitaw khel bai, na sem zolo-in a om leh, lawi 8 leh vok tuk 4 khat tawh liau a, thu nei te'n lawi 5, inn sian lawi 2, a gen te'n lawi 1 leh zu phel khat liau hi.
- (7) Mi khat in lampi-ah mi khat peuh sun hen cihna tawh so dawhin a sut a a sih loh hangin sialpi khat inn sian vok tuk 4 khat leh zu phel khat liau hi, a sial thunei te'n tang hi.
- (8) Numei a hi a pasal ahi zongin hehna nei-in hausapa kiangah kolo a ama thu a a vatsat leh, sialpikhat leh inn sian vok tuk 4 khat leh zu phelkhat liau hi.
- (9) Mi khat in mi sunkha hen ci-in so dawh a, min mu-in so dawhpa a ki theih leh, sial zabo khat, a gente' a ding vok tuk 3 khat leh zu phelkhat liau hi.
- (10) Zunekna-ah mi khat leh khat a ki tot ciangin, khat in, nang, ci-in a temta dokin, a vau leh zong a nuai a bangin liau hi.
- (a) Tembul a let leh zu phel khat,
- (b) Temta dokin a vau leh vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a haus a leh a gen teng in ne uh hi.

16. Ganhing' tunga kisuamna thu

(1) Lo a ta, sial, bawng, lawi, sakol, a hi zongin a lo neite in teipi tawh satin, sunin liamna nei-in a sih leh, a gan man a lang liau-in a liaupa in a sa a lang ne hi.

(a) Si lo a aliam leh alo neipa in a mutpa guai hi.

(b) Sial, lawi, bawng, sakol, tua teng amit a deng khate, a dam ma teng mutsak a, a dengpa in a mutpa' thaman pia hi. (Tua a gan mit a dam zawh kei leh a gan cia pia a a dengpa in a mitna bel tang hi.) + Sialcing naupangte in suangin deng khial a hi zongin, a gan mit a denkhak hangin thu suak lo hi. A hih hangin a mi a mudah manin a gan tua bangin hih sak a, saili a hi zongin, suangtum a hi zongin dengin kapin a gan mit a khak leh, a tung a bangin liau hi.

(2) Sial, Lawi, bawng, sakol, tua teng a ta a tolhsak te'n, vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau a, a gan nei te'n vok tuk 3 khat tangin inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(a) A man takpi a sat a, a ta tolhin a pi a sih leh, a pi'man zahzah leh inn sian zu phel khat leh vok tuk 3 khat liau hi.

(3) Kel, vok, ui, tua teng deng kha a ata a tolh sakte in, vok gual 2 leh, zu phel khat liau hi.

16. Mihai tatna thu:

(1) Mihai khat in, inn hal a hi zongin, lo a hal a hi zongin, sum, deih theih khat peuh mah gu a hi zongin bangmah thu omlo hi.

(a) Mi hai khat in mi khat a thah khak leh sialpi 1, kawsah sat hi.

17. Thu nialna thu:

(1) Hausa in mi khat sam a laipia-in teltak zanapi-in a pai kei leh dangka 10 gam hi. A sappa a cina a a om kei leh bangmah thu suak lo hi.

(2) Lamsial un ci-in thupiakna lai ngah napi leisia, mincim, abawl lote ukpipa in sialpi khat gam hi. Tedim uk sung a lam sialna sungah leisia lampi sia khat peuhah sakol khat kia-in a sih leh a man zah lohin ukpipa in sial za bo khat gam hi. (Tua ciangin sakol neipa a ma sakol a sih leh sakol man ngah thei ding hi. Sakol a sih kei leh bangmah ngahlo hi.

(3) Khua khatah natna tungin, "Khat leh khat kiangah kihawh kei un," ci-in kham hi napi a hawh teitei a om leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat ukpipa in gam hi.

(4) Khua khatah gan pul a om ciangin, gan hawl ding a hi zongin, sa pua ding ahi zongin, hausapa in kham napi sapua ahi a gan hawl a hi zongin a om leh ukpipa in sialpi khat gam hi.

(5) Thu phamawh laitaite peuhmah a sun a zanin khua khat pan khua khatah laitai hen ci-in, sawlnapi, a sawl bangin tai lo a atai hun ding a ki pelhsak leh, a laitaipa vok tuk 3 khat gam hi.

- (6) Tedim uk sung a miteng khempeuh khualzinna gam vahna-ah cina a si hong ki pua a, apua nuamlo a omte ukpipa in sialpi khat gam hi.
- (7) Khua sung hausate in phamawhna a gan khat peuhpeuh a gawh dingin, a deih bangbang piak dingin gan hawlin inn nuai a ki khumsa a neite in a hawlkhiat kik leh, hausa in vok tuk 3 khat leh zu phel khat gam hi.

18. Innluah thu:

- (1) Innluah thu panin, a beh a phung ngeina zui a, uzaw innluah leh nauzaw innluah tawh nam nih om hi.
- (2) Mi khat in ta tampi a nei zongin, uzaw inn luah a hi zongin nauzaw innluah a hi zongin a nu apa' thumangin innluahpa' thumangin mawhna nei a asum a sim khial ahi zongin a nu apa te' innah a ten lai tengin a innluahpa liau hi.
- (a) Inn a tuan khit a inn a neih zawh leh, amahmah liau hi. A liau zawh kei leh a beh a phung in huh hi. Ahuhna sumte a neipa in sum a neih peuh ciangin loh hi. Tua bangte amet a pung om ngeilo hi.
- (b) A nu' apa' thu, innluahpa' thumanglo-in, vakthap a a nu apa' hilh zawh loh, a nu leh apa tawh kisai nawnlo ci a thuciamsa aneite,
- (3) A neutunga kipan a hi a, a gol zawh ciang a hi zongin, anu leh apa' thu leh innluahpa' thumanglo a, "Ki hilh zolo-in ki don nawnlo ding hi hang," ci a thuciamna aneisate, leiba a nu leh apa' tungah kisik thei nawnlo hi.
- (4) Innluah dingpa' zi bangzah bangzah man la leh, a nu leh apa in leisak hi. (Inn a tuan ciangin a nu pate leh innluahpate in, hoih asak zahin inntuan hi. Inn tuanna sum a hi a, logam a hi zongin, a u, a u-in pai-in anautum pen in tawm tang pen hi.
- Kua ma peumah in a inn tuan ma-in, sum a tun zongin, sa akap zongin a nu apate in a neutung akipan a vak uh a hih manin, phul theilo hi.

19. Nauzaw innluah, nu-nih, nu-thum neihna thu:

- (1) Mi khat in a zi masa tawh tapasal khat a neih khit ciangin, a zi si-in zikik tawh tapasal tampi a neih hangin a zi masa' ta in innluah hi.
- (2) Mihing kibanglo hi, uzaw innluah a hi zongin nautum pen in luah a hi zongin, nu nih nu thum neite kikim lo-in, innluahpa inn a tuan leh, inn mun lo gam a hi a sum a hi zongin a deih teng la masa hi. Tua ciangin a zi nunung' ta a hi zongin, a nute apate a vak penin zom hi. (A nu apa a sih khit ciangin, innluahpa in a nu apa' inn hoih asak zawk leh ciah kik hi. A nu apa a sih ciangin inn a tuan hangin kawsah satin vui hi. A nu apa vak peuhpeuh anu apa' innah luahin teng hi.)
- (3) Inn luahpa nukik ta a hi zongin, nau numei nei a numeite in pasal a neih leh, a man ne hi. Anau in pasal aneih leh a zi leisak hi. A naute a sih leh innluahpa in vui hi.

(4) Apa' zi nunung tawh inn a luah leh, a innluahpa in a inn ding lamsak hi. Sum leh paai a hi zongin, nek leh dawn a hi zongin a nek khop ding khen hi. A inn tuanna-ah tapasal a neih a, a nu apa vak a a om leh, inn tuanna pan a neih alam teng a vak pen in tang hi. A nute apate a sih ciangin, innluahpa in a innah pua-in vui hi.

20. Thu khempeuh:

(1) Mi khatleh khat heh lopi a, a dang mi khat in a suktuah leh, vok tuk 3 leh zu phel khat liau a, seh thu suah seh khat tekin hawm uh hi.

(2) Khualzin a hi zongin gam kuan a hi zongin, sum leh paai zong ahi zongin, a om loh kal a, a nute apate dah hen, cih deihna tawh, kam ahi zongin lai sungah a hi zongin "si hi" a cite voktuk 3 khat leh zu phel khat liau a, seh thum suah seh khat tekin hawm uh hi.

(3) Mi khatin gam laka ganhing hawl a, Khua sung innnuai khat peuhah, "Nong na kep sak pak in," ci-in a inn neite gennapi-in, a zing teh khahin gam lakah pai-in a sih leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat gam hi.

(4) Thauvui but te'n a butna a hi zongin, a tuisa a hi zongin hoih takin um a, a kep kei leh ganhing khat peuh in ne kha-in a sih leh, a gan si a lang man zah lohin a sa a lang ne ding hi.

(5) Tedim uk sung a gan peuhmah, kuamah in ne theilo uh hi. Khua khat leh khua khat thukim a, a ki hawm leh a kiciamna zahzah kipia hi.

(6) Khat leh khat sum ki lei a zan khat tam sa, a lungkia a om zongin kikhel thei nawnlo hi. Tua ciangin amau ki thukimin hausate akoh kei leh bangmah thu omlo hi.

(7) Tedim uk sungah sun a hi zongin zan a hi zongin lamhaih a om leh bangmah thu suak lo hi. A hih hangin mi uk pua mite'n hong nek leh, Tedim uk mite in zong ne ding hi.

(8) Tedim uk sungah a zawng ahau a hi zongin mihing lai napi, a suakthakte in ama min tawh kibang a phuah leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau a, min phuak pha hi. (A hing laite' min hi ci a theilo a a phuak khate bangmah thu omlo hi.)

(9) Tuizawn lakna kiang a tengte in, tuikhuk tuinakah tawi lo-in, tuizawn panin a bel a dawhkhiat leh, tuizawn nete in na dawh nawn ke'n ci-in hilh napi a dawh teitei leh, vok tuk 3 khat zu phel khat liau a, seh thum suahin hawm uh hi.

(a) Tua bang a aliau khit ciangin, a dawh kik teitei leh, vok tuk 3 thum leh zu phel khat liau a, a tui ne te'n vok tuk 3 khat, inn sian vok tuk 3 khat, a gen te'n vok tuk 3 khat leh zu phel khat hawm uh hi.

(10) Naupang gilote in tuizawn a suksirtsak leh, tuizawn suih sak ding uh hi. Tuizawn thak a suihsak nop kei leh, vok tuk 3 khat leh zu phel khat liau hi.

(11) Tedim uk sungah khua khat panin khua khatah mi alal leh, a inn hausate in khak hi. Inn cih ciangin, Innka, kongzawl, huansak gawl, huankhang gawl, phaitam gawl, a vekpi-in inn suak khin hi)

(12) Uk pua-ah sial zuak a om leh, a liang man dangka Ks.1/ saliang kai te'n pia hi. (A hih hangin, an tawkna a sial apai leh, a liang man pailo hi.)

21. Sum leitawina thu:

(1) Kua mah peuhmah mi khat kiangah a ni akha hoihtakin kiciamin sum ki leitawi-in a ni a kha akiciam hunin sum a ki piak zawh kei uh leh, a sum ki leitawi cil ni a kiciamna bangun ki laksak hi. Inn sian leh a gente' ading Mindaina thu aneu 8-na sung a om bangin liau ding hi.

(a) Tua ciangin a tung a thu khempeuh No. 1- na a ih cihsa mah bangin mi khat peuh in mi khat kiangah sum a leitawi laitakin, "Hih pa in hong piak zawh kei leh ke'n hong pia ning," ci a sum leitawipa tang a kikham a omte, a ni a kha a cin ni-in a leitawi lapa in a piak zawh kei leh, a kikham pan loh ding hi.

(2) Kua mah peuh in mi khat kiangah bangzah bangzah sum ki leitawi ba napi, ba ke'ng, ci-in a nial leh thu phuanpa in, a theihpih ding tetci a neih leh a tung a No. 23, na a om bangin kikhen hi.

(a) Tua ciangin thu bawlpa in, a theihpih ding midang a lah theih kei leh, a sum alapa tawh kikhammin tuisia a dawn nop leh dawn sak a, a khialh leh a ngeina bangin liau hi.

22.Gan tai mat thu:

(1) Gan tai thu pen, aman khate gan nei te'n a mat, man a nuai a bangin tan hi.

(a) Sial, lawi, bawng, sakol, tua teng gan khat tungah Ks.1/

(b) Kel, vok, tua teng khat tungah dangka hamu. /50%

(c) Ui khat' tungah mat./25%

23.Saliang man tanna thu:

(1) Gam sa liang, inn saliang man tanna pen a nuai a bang a hi hi.

(a) Tungsial, zaangsial khat tungah dangka Ks.3/-

(b) Sakuh, vom, ngal, saza, liang khat tungah dangka Ks.2/-

(c) Sathak, sakhi, liang khat tungah dangka Ks.2/-

(d) Sakuh liang khat tungah dangka Ks. / 50%

(e) Sail, lawi, bawng, sakol, liang khat tungah dangka Ks.2/-

(f) Vok tuk 4 tung siah liang khat tungah dangka Ks.2/-

(g) Vok tuk 4 liang khat tungah dangka Ks.1/-

(h) Vok tuk 4 leh tuk 3 kikal liang khat tungah dangka hamu,/50%

(i) Vok tuk 3 nuai siah liang khat tungah dangka matkhat. /25%

Theih ding:-

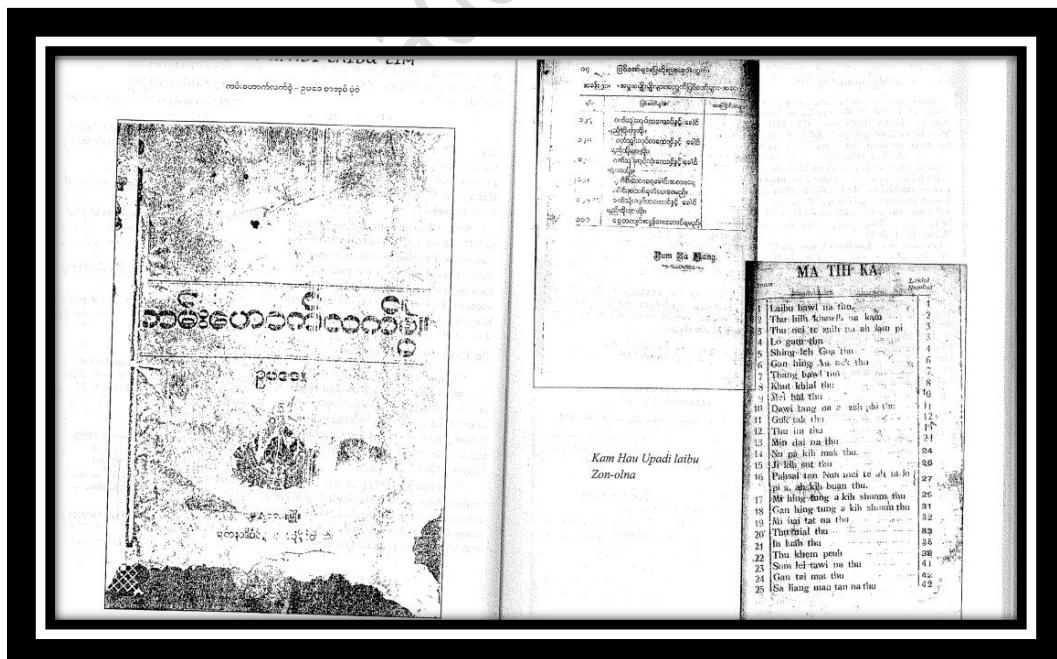
Hih hun lai-in tu hun bang lo-in sum leh na in man na nei mahmah hi. Tua hun lai van man, gan man, anuai a bang a hi hi.

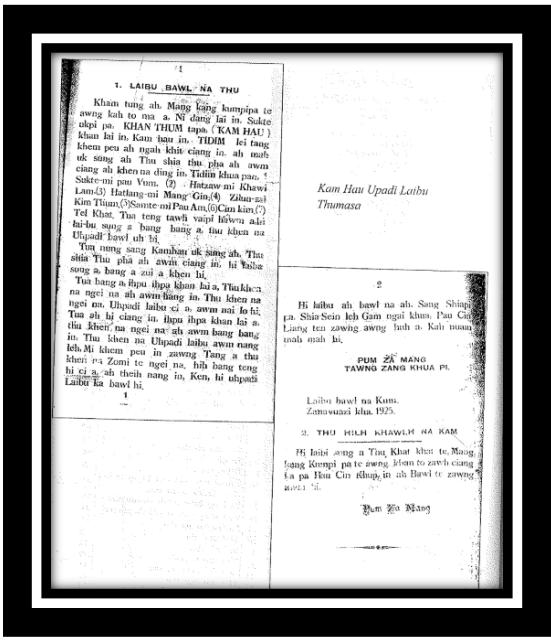
1. Vok tuk 3 khat Ks. 6	=	Ks. 24/-
2. Vok tuk 4 khat		Ks. 48/-
3. Lawi khat ciangin		Ks.25-30
4. Sialpi khat ciangin		Ks. 60-
		Ks. 240/-

Tua ahih manin, ih pu ih pate' hun lai-in sum leh paai in man na nei mahmah a, hih bangin thukham a om ciangin ki-itna leh kilemna tampi na om zaw hi. Tu hun ciangin a mawh a khialte in khanglui hun a ki zang liau sumte a hun zui-in gan man tawh kituat nawnlo-in gentehna-in lawi 8 liau-na pen, Ks.120+8=Ks.960/- peuh ih kipiak nianguang ciangin kua man liauna na kihta nawnlo-in tua hangin ih gam sung tampi takin kisia hi. Tua ahihmanin tu hun gan man leh sum pai dan tawh tuatin khanglui lai ih pu ih pate' zat hih **KAMHAU' UPADI** tu hun vanman tawh tuatin hoih takin zui leng nakpi takin ih khua ih tui hong hoihtuam mahmah ding hi, ci-in ka um hi:

Deihsakna tawh laibu gelh sawnpa:-

Thangsiam
ACTS University
S. Korea (Khitta)

Zomi Broadcasting Corporation - ZBC